

6. ПОШУКИ ОБДАРОВАНОСТІ

Максим Сергійович Гальченко,
кандидат філософських наук,
директор Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м. Київ

УДК 37.013.74

АДАПТАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ЗМІСТУ ДЛЯ ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ У США

Автор статті аналізує відношення США до одарених осіб. Звернуто увагу на складання навчального змісту та його обогачення для одарених учнів. Приведено увагу до розробки різних форм навчання (індивідуальної, групової, дистанційної та іншої подібної) з урахуванням інтересів, здібностей та можливостей кожного учня. Зазначено, що в США створено Раду з питань виняткової дитини. В США існують різні центри («Центр освіти для одарених та розвитку талантів», «Національний дослідницький центр одарених та талановитих дітей», «Національна асоціація для одарених дітей») для підтримки та розвитку одарених учнів.

Ключевые слова: *навчання, розвиток, підтримка, одарений учень, діти з надзвичайними здібностями, навчальні програми.*

The author of the article continues to analyze the attitudes of the USA and European countries to individuals with high abilities (gifted). He draws attention to the content of the education and its enrichment for gifted students. Individual, group, and distant forms of education are addressed. Interests, abilities and potential of each student are taken into account. USA have created ("Council for Exceptional Children", "Neag Centers for Gifted and Talent, National Research Center for Gifted and Talented Children", "The National Association for Gifted and Talented") to support and develop gifted students.

Key words: *education, development, support, gifted students, children with high abilities, curriculum.*

У цьому дослідженні зупинимося детально на навчальних програмах для обдарованих дітей у Сполучених Штатах Америки.

Комплектування змісту

Основним принципом у складанні програм є наявність базових навичок в обдарованих учнів та вміння їх застосовувати, що дає їм змогу просуватись в інші сфери навчання, як стверджує С. Піс, Д. Бернс та Дж. Рензулі [1]. Критичною точкою тут є надання можливості учню продемонструвати власні знання, коли він готовий, щоб йому не доводилось чекати на решту класу.

Так, Дж. Галахер та С. Галахер [2] пропонують освітянам використовувати прискорення змісту,

збагачення, ускладнення та новизну з метою індивідуалізації змісту навчання для учня.

Прискорення змісту, ускладнення та новизна

Метою прискорення змісту є проходження учнем змісту навчання у прискореному темпі. Збагачення змісту надає учню можливість заглибитись у тему. Це є додатковим матеріалом без зміни в змісті.

Ускладнення змісту вимагає від обдарованих учнів використання вищого рівня мислення для розуміння поняття, яке було б складно (іноді неможливо) усвідомити іншим учням такого самого віку. Ціллю постає заохочення обдарованих учнів у розумінні важливих абстракцій, законів науки, або ж загальних принципів, які можна застосовувати у різних середовищах.

Новизна змісту полягає в представленні матеріалу, який не з'явився б у звичайному змісті через часове обмеження або природи змісту. Обдаровані діти зазвичай здатні прослідкувати взаємозв'язок з об'єктами, які сягають за межі предмету. З огляду на цю здатність, учитель може надати декілька прикладів і запропонувати учням подумати про інші.

Відмінність збагачення від новизни полягає в тому, що збагачення прив'язане до стандартного змісту і походить від нього, а новизна може бути чимось абсолютно далеким.

Адаптування навчальних стратегій

Однією з цілей в освіті обдарованих дітей є надбудова над вміннями, якими вони вже оперують (здатність генерувати нову інформацію з уже наявної).

Акцентування у викладанні на покращення навичок мислення в таких вимірах як креативність, вирішення проблеми, знаходження проблеми спрямовано на розвиток мислення вищого рівня.

Навчання обдарованих дітей орієнтовано на розв'язання проблем: ознайомлення з проблемою; важливою є роль посередників у розв'язанні проблеми; вчитель постає метакогнітивним тренером, а не постачальником інформації. Використовуючи комбінацію групової та індивідуальної навчальної діяльності, учні знаходять правильну відповідь. На противагу поєднанню нез'язаних між собою фактів, учні будують знання на взаємозв'язаній інформації.

Креативність

Креативність – це «ментальний процес, за допомогою якого індивідуум створює нові ідеї, продукти/продукцію, рекомбінує наявні ідеї або продукти/продукцію так, що вони стають новими для нього» [3]. Вищий інтелектуальний розвиток або талант дасть учням змогу генерувати новітні, кращі варіанти розв'язання наявних проблем.

Необхідно зазначити, що не всі, хто володіє високими інтелектуальними показниками, можуть бути охарактеризовані як креативні особистості. Так, Д. Саймонтон [4] запропонував певні характеристики креативності:

- широкий спектр інтересів, що забезпечує унікальні асоціації;
- відкритість до нового досвіду, що стимулює креативність;
- здатність думати про несумісні ідеї одночасно;
- когнітивна та поведінкова гнучкість, що дає змогу вести розслідування непередбаченими стежками;
- інтровертність особистості, що сприяє усамітненому розгляду;
- незалежне, автономне, нетрадиційне мислення.

Зазвичай навчальний заклад є одним із чинників навколишнього середовища, яке впливає на креативність. Якщо не брати до уваги час, то пересічний учень спроможний засвоїти інформацію, яку вивчає обдарований учень. Така відмінність є фактом, а педагоги мають пристосовуватись до цього.

Адаптація технологій

Сьогодні вчитель відіграє роль помічника обдарованих учнів у пошуку та розрізненні правдивої

інформації від сумнівної. Стрімко зростає дистанційна освіта, яка є джерелом бажаних знань для обдарованої молоді.

Сімейні та життєві чинники, домашнє виховання

Зокрема Б. Рей [5] вважає, що більшість батьків, розчарованих у спроможності навчального закладу забезпечити потреби обдарованих дітей, обирають для дітей домашню освіту. Понад мільйон американців зробили такий вибір.

Зауваження стосовно того, що такі діти будуть відірвані від суспільства, спростовує К. Кірні [7], посилаючись на активну участь таких дітей у різних гуртках і спортивних секціях, адже навчальний заклад, втрачаючи здібних учнів, шукає способи для повернення їх у стіни закладу.

Довготривалість навчання та фінансування

Довготривалість навчання призводить до того, що обдарована молодь потребує фінансової підтримки на період навчання, що іноді сягає 30 років. Фінансова залежність від батьків чи банківських позик призводить до пізнього одруження та створення власної сім'ї. Психологічні наслідки такої залежності ще не досліджено, але мають братись до уваги, коли ми спрямовуємо обдаровану молодь на довготривале навчання.

Суб'єкти діяльності щодо навчання обдарованих дітей

Центральними суб'єктами діяльності щодо діяльності з обдарованими дітьми в США вважають «Центр освіти для обдарованих та розвитку талантів», «Національний дослідницький центр обдарованих і талановитих дітей», «Національна асоціація для обдарованих дітей» та «Рада з питань виняткової дитини».

Рада з питань виняткової дитини (РВД) є національним голосом спеціальних учителів, молоді з вадами та/або обдарованих і талановитих. РВД співпрацює з дієвою мережею дітей та молоді (ДМД) у формуванні політики захисту та є національним лідером у контексті впровадження федеральної, національної політики спеціального навчання. Захисна політика РВД впливає з одного важливого переконання: освіта дітей і молоді з вадами та/або обдарованих і талановитих має бути вищим національним пріоритетом. РВД несе відповідальність за те, щоб розробки спеціальної освіти було почуто на форумах з питань громадської політики, де ухвалюють рішення з питань спеціальної освіти. Унікальною ціллю системи освіти США є навчання дітей та молоді згідно з високими стандартами. Якісна освіта вимагає кращого керівництва, повного фінансування, ефективних директив, компетентного персоналу, відповідних програм, належного обладнання, підтримки та задіяності суспільства та сім'ї.

Національна асоціація для обдарованих дітей (NAGC) – це організація батьків, учителів, викладачів та інших фахівців і громадських лідерів, які об'єднуються для розв'язання специфічних потреб обдарованих і талановитих, а також тих дітей, які можуть розвивати потенційні таланти за відповідних освітніх умов.

NAGC підтримує та розробляє політику, практичні заходи, що є реакцією на різні прояви обдарувань і талантів дітей та молоді в усіх сферах культури, расового та етнічного походження, соціально-економічних груп. NAGC підтримує та бере участь у дослідженнях і розвитку, підвищенні кваліфікації персоналу, пропаганді, комунікації, співпраці з іншими організаціями та установами, що прагнуть до підвищення якості освіти для всіх учнів.

«Центр освіти для обдарованих та розвитку талантів» розташовано на базі Університету Коннектикуту, де посаду директора обіймає професор Дж. Рензуллі. Працівники Центру досліджують такі питання:

- Хто є обдарованим і талановитим?
- Як відслідковувати і виявити потенційно обдарованих і талановитих дітей?
- Які освітні програми і послуги є виправданими?
- Яким чином освітні програми для обдарованих збагачують освітні можливості дітей?
- Які підходи є більш ефективними для навчання обдарованих та потенційно обдарованих юнаків і дівчат?
- Як батьки та вихователі можуть ефективно співпрацювати для підтримки обдарованих дітей?

«Національний дослідницький центр обдарованих і талановитих дітей» проводить дослідження форм, методів виявлення та навчання обдарованих і талановитих учнів для використання програм і методик, застосовуваних з обдарованими і талановитими в обслуговуванні всіх учнів. Він також оцінює програми і опитування. Центр збирає, аналізує та розробляє інформацію про обдарованих і талановитих дітей. Особливу увагу приділяють послугам для учнів, не включених до обдарованих і талановитих дітей, зокрема осіб з обмеженим знанням англійської мови, обмеженими можливостями, а також людей, що живуть в економічно несприятливих умовах.

Майже столітній досвід американських науковців та дослідження Дж. Рензуллі та С. Ріс, присвячені креативним/продуктивним людям, показують, що, хоча й не існує єдиного критерію для визначення обдарованості, особистості, які досягли визнання завдяки унікальній освіченості та креативним внескам, володіють відносно визначеними трьома рисами, що схематично виглядають як взаємоперетин трьох кіл (рис. 1). Одне з них відповідає за **понад середні здібності** (не обов'язково найвищі), друге – **зобов'язання щодо завдання**. Іншими словами сфокусована форма мотивації (людина, якій не властива ця риса, може мати ідеї, але ніколи не довести справу до кінця), і, останнє, – **креативність** (навчання заради навчання на протигагу навчанню). Важливо зазначити, що жодна з рис окремо не визначає обдарованості. Взаємодія трьох кіл, як підтверджують дослідження, є необхідним складником для креативних/продуктивних досягнень [6].

Існують також інші фактори, на які необхідно зважати, щоб пояснити причину проявів обдарованої

Рис. 1. Концепція обдарованості

поведінки у певний час за певних обставин. Ці чинники об'єднано у два традиційні виміри, що відображають вивчення людської істоти – особистість та оточення.

Особистості, які володіють або здатні розвинути взаємодію між цими рисами, мають потребу в різноманітності навчальних можливостей і послуг, що не надають загальноосвітні програми.

З метою забезпечення потреб обдарованих і талановитих учнів, заохочення їх у прогресивному навчанні та креативній продуктивності Дж. Рензуллі та С. Ріс у 1977 р. спроектували «Модель збагаченої тріади» (рис. 2), основними положеннями якої є:

- ознайомлення учнів у реальних обставинах або віртуально з можливостями і напрямками діяльності людини, сферами зацікавленості та навчальними напрямками, до яких вони виявляють інтерес;
- забезпечення учнів навичками і ресурсами, необхідними для засвоєння змісту і навичками мислення вищого рівня;
- створення для учнів можливостей у застосуванні їхніх навичок у самообраних сферах зацікавлення та проблемах, які вони прагнуть вирішити.

Рис. 2. Модель збагаченої тріади

Цю модель було впроваджено у тисячах шкіл США та в інших частинах світу через широкий спектр програм, розроблених учителями та спеціалістами в галузі освіти. Вона була актуальною для значної кількості учнів усіх вікових категорій.

Зауважимо, що Дж. Рензуллі та С. Ріс понад 40 років досліджували галузь викладання та навчання крізь призму «моделі збагаченої тріади». Разом науковці вивчили та розробили навчальні методи, що функціонують як важіль в обдарованості й талановитості кожного учня. Їхня дослідницька діяльність довела, що диференційований зміст навчання передбачає відповідність змісту навчання здібностям, інтересам і стилю, покращує досягнення, креативність, задіяність, ставлення до навчального закладу, а також підвищує рівень відвідування занять учнями.

Багато ідей/мрій були втілені в контексті розвитку сучасних технологій. Тому Дж. Рензуллі та С. Ріс вирішили розробити навчальну систему, орієнтовану на Інтернет-мережу, яка має такі характеристики.

1. **Теоретична цілісність.** Понад 40 років Дж. Рензуллі розробляв підхід до навчального процесу, який назвав «Фокус на високі цілі». Головною метою підходу він вважав *максимізацію задіяності*, що сприяє позбавленню від нудьги (на протипагу монотонним вправам) або ж уподібненню до електронної енциклопедії.

2. Упродовж 40 років Дж. Рензуллі досліджував фактори *підвищення задіяності* та *позбавлення від нудьги*. Таким чином, зміст його навчальної системи базується на багаторічних дослідженнях, опублікованих у провідних джерелах.

3. **Інтерактивність та задоволення** на протипагу сухій інформативності також є ключовим фактором системи. Учні мають змогу брати участь в операції на колінному суглобі у разі зацікавленості.

4. Застосування **відкритих завдань**, де відсутнє правильне рішення з метою пристосування до різних рівнів досягнень, минулого досвіду та інтересів (наприклад, спроектувати ідеальне місто майбутнього).

5. Важливим аспектом також є **економія часу** вчителя, який планує навчальне заняття, формує групи за різними показниками (здібності, інтереси тощо) або шукає індивідуальний підхід.

6. **Економічність** як фінансових, так і часових затрат з обох боків (учителя та учня).

7. **Команда з підбору змісту** для системи мала на меті таке: на протипагу 420 млн джерел, що видає пошукова система Google на запит, наприклад, «Єгипет» (можлива тема для планування навчального заняття), частина з яких не є достовірними, іншу частину, не слід було б показувати неповнолітнім, пошук у навчальній системі Дж. Рензуллі відображає близько 100 перевірених інтерактивних джерел, відповідних віку, інтересам, академічним досягненням та перевагам у стилі сприймання інформації. Роль вчителя вбачається в інтерактивній взаємодії між вчителем та учнями. Учитель не надає прямих рекомендацій, а вивчає індивідуальність учня, пропонує вибір джерел,

допомагає в модифікації та покращенні учнівських робіт і креативних підходах до розв'язання проблем.

8. **Безпека.** Кожне джерело протестовано щодо змісту та рекламних банерів, що унеможлиблює потрапляння в небажану територію інтернету.

9. **Навчальна теорія.** Права колонка навчального континіуму, поданого нижче в таблиці 1, є фокусом «моделі збагаченої тріади». Дж. Рензуллі не стверджує, що все подане справа – добре, а зліва – погано. Однак, якщо обрати за мету забезпечення учня збагаченим і цікавим відповідним до здібностей досвідом, навчання не має складатися лише з монотонних повторюваних вправ. З огляду на це, Дж. Рензуллі зосереджується на забезпеченні учнів дослідницькими методами організації знань. Науковець вважає, що важливіше знати: де знайти інформацію, як її застосувати в реальному житті, ніж вивчити предмет на «відмінно».

Таблиця 1

Навчальна теорія

Навчальна теорія	
Педагогіка	
Дедуктивна Дидактична Орієнтована на засвоєння знань, перенесення їх до сховища	Індуктивна Дослідження та наслідки Орієнтована на застосування знань
Результати	
Обдарованість шкільна Або засвоєння уроку	Обдарованість Креативність Продуктивність
Впливові теорії	
Біхевіористична І. Павлов Торндайк Скінер	Конструктивістська Й. Песталоцці М. Монтесорі Брунер Дж. Дьюї
Національні цілі	
Підвищені академічні досягнення Вищі результати тестів Технічно вмілі та здібні працівники	Креативні дизайнери в науці, мистецтві та технологіях Інноваційні лідери Підприємці Винахідники, філософи, митці

10. **Філософія навчальних досягнень Дж. Рензуллі.** Науковець вважає, що комплекс таких факторів, як задоволення, задіяність та ентузіазм призводять до зростання досягнень. Отже, задіяний і зацікавлений у навчанні учень досягає кращих результатів. Виявляючи пристрасті та інтереси учнів, система завойовує учнівську довіру та забезпечує актуальними знаннями, від яких він отримує задоволення [там само].

Навчальна система Дж. Рензуллі

Для досягнення вищезазначених цілей, керуючись згаданою філософією навчальних досягнень і поглядами на навчальну теорію, Дж. Рензуллі створив навчальну веб-систему, яку Університет Конектикуту назвав «навчальною системою Дж. Рензуллі».

Під час входу в систему учень проходить анкетування для визначення його інтересів, самооцінювання здібностей та академічного відповідника, преференцій у навчальному стилі та у самовираженні. Ці відомості становлять базу для профілю учня, згідно з яким, система забезпечує учня завданнями, відповідними до проаналізованих потреб. Система також надає можливість створення портфоліо учня, де можна розмістити власні доробки закінчені, поточні, індивідуальні, групові проекти чи дослідження, створені довільно або за запропонованою схемою. Серед інструментів системи можна виокремити:

- репродуктивну діяльність;
- знаряддя вчительського моніторингу;
- плани навчальних занять і навчальні карти;
- групування за інтересами та іншими чинниками;
- портфоліо;
- доповнення до навчального змісту;
- вбудовані засоби оцінювання знань;
- доступ батьків;
- цілодобово, без вихідних та перерв на обід.

Таким чином, сьогодні у мережі існує «Навчальна система Рензуллі», яку використовують сотні тисяч учнів з усіх навчальних регіонів у Сполучених Штатах Америки.

Незалежне дослідження ефекту «Навчальної системи Рензуллі» на навчання та тестові показники задіяло 198 учнів середнього навчального закладу та 185 учнів початкового навчального закладу, які використовували вказану систему протягом 2–3-х годин на тиждень упродовж 16 тижнів та відповідний еквівалент учнів, які не використовували її. За результатами дослідження (на протипагу контрольованій групі) було виявлено підвищення тестових показників на: 32 % з усного читання; 62 % в соціальних науках; 147 % в розумінні прочитаного у групі, яка мала доступ до «Навчальної системи Рензуллі». Дослідники використовували відповідний до навчального плану закладу тест усного читання і тест базових знань штату Айова в розумінні прочитаного та досягненнях у науковій та соціальній галузях.

Університет Коннектикуту назвав цю навчальну систему іменем Дж. Рензуллі з огляду на комерційні цілі проекту. Переконавшись у дієвості трьохвимірної

концепції обдарованості «Моделі збагаченої тріади» та «Навчальної системи Рензуллі», автори вбачають свою місію у застосуванні педагогіки освіти обдарованих у збагачених можливостях для учнівського загалу. Згідно з результатами, вони приходять до «загальношкільної збагаченої моделі», де шкільна структура містить не лише звичний зміст навчання, а й гуртки збагачення та континуум спеціальних послуг. Так, «навчальна система Рензуллі», конфратюд, ідентифікаційні інструменти, матеріали змісту навчання, вдосконалення педагогічного персоналу, інструменти оцінювання є **ресурсами**, а серед **компонентів** надання послуг вони вбачають «модель збагаченої тріади», що збагачує навчання, модифікаційні засоби його змісту і повне портфоліо таланту. Таким чином, навчальний заклад стає місцем для розвитку талантів.

Використані літературні джерела

1. *Reis S. M. Curriculum compacting: A process for modifying curriculum for high ability students [text] / S. M. Reis, D. E. Burns, J. S. Renzulli. – Storrs, CT : National Research Center for Gifted and Talented. – 1992.*
2. *Gallagher J. Teaching the gifted child [text] / J. Gallagher, S. Gallagher. – 4th ed. – Boston : Allyn and Bacon, 1994.*
3. *Gallagher J. Teaching the gifted child [text] / J. Gallagher. – 3rd ed. – Boston : Allyn and Bacon, 1985.*
4. *Simonton D. Origin of genius: Darwinian perspectives on creativity [text] / D. Simonton. – N. Y. : Oxford University Press, 1999.*
5. *Ray B. Home education across the United States: Family characteristics, student achievement, longitudinal traits [text] / B. Ray. – Purcellville, VA : Home School Legal Defence Association, 1997.*
6. *Renzulli J. S. The schoolwide enrichment model: A how-to guide for educational excellence [text] / J. S. Renzulli & S. M. Reis. – 2nd ed. – Mansfield Center, CT : Creative Learning Press, 1997.*
7. *Kearney K. Gifted children and home schooling: Historical and contemporary perspectives [text] / S. Cline & K. Hegeman (Eds.) // Gifted education in twenty first century. – Delray Beach, FL : Winslow Press, 1999. – P. 175–194.*